

Eşitsizlik çok derin kadınların durumu korkunç

19 Temmuz 2010

Devrim Sevimay/Soru Cevap

Türkiye’de bazı gruplar eşitsizliğin hem sosyoekonomik hem de ayrımcılık türlerinden payını sonuna kadar alıyor... Üstelik aynı grupların sorunlarını siyasallaştırma yolu da kapalı... Bütün gruplar içinde mağdur var. Ve hangi konuya bakarsanız bakın, kadınların durumu korkunç...

[Boğaziçi Üniversitesi](#) Sosyal Politika Forumu (SPF) devasa denebilecek bir çalışmaya imza attı. Yard. Doç. Dr. Ayşen Candaş’ın direktörlüğünde araştırma görevlileri Volkan Yılmaz, Sevda Günseli, Burcu Yakut Çakar, 2000’den bu yana, ama özellikle son beş yıldır yayınlanmış ulusal, uluslararası 500’den fazla raporu tek tek incelediler ve sonunda tüm bu raporların bir raporunu çıkardılar. Adı da “[Türkiye](#)’de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış Raporu.”

Bunu niye yaptıklarını sorarsanız araştırmanın da danışmanı olan Prof. Dr. [Ayşe Buğra](#) şöyle özetliyor: “SPF’nin kurulduğu 2004’ten beri, önümüze durmadan gelir dağılımı, istihdam, siyasi temsil, [sosyal güvenlik](#) ve eğitim konularında yazılmış raporlar geldi. Bu raporlar, Türkiye’deki eşitsizliklerin farklı boyutları hakkında çok önemli bilgiler içeriyorlardı, ama bu çalışmaların hep birlikte çizdikleri resim tek tek yapılan çalışmaların toplamından daha fazla bir şeydi. Bunu fark ettiğimiz zaman, resmin bütününe bakmak ve çözümleri bu bütün üzerinden üretmek gerektiğini düşündük.”

İşte Açık Toplum Vakfı ve Boğaziçi Üniversitesi’nin desteklediği bir yıllık bu araştırma önceki hafta sonuçlandı. Biz de ortaya çıkan tabloyu araştırmanın direktörü Ayşen Candaş’la konuştuk:

- Bu araştırma sayesinde, mesela siz Ayşen Candaş olarak, bilmediğiniz neyi öğrendiniz?

Bu araştırmayı yapmaya karar vermekte ne kadar haklı olduğumuzu gördüm. Durumun ne kadar gerçekten kötü olduğunu... Şu açık ki, daha biz araştırmanın çerçevesini kurarken eşitsizliklerin bütünsel olduğunu, bu meselenin hem toplumsal, hem anayasal, hem sosyal politikalar düzleminde ifade edilmesi ve kurumsallaşması gereken bir mesele olduğunu tabii ki teorik planda biliyorduk. Fakat verilere baktığımız zaman ne kadar tahminlerimizin de üzerinde haklı olduğumuz ortaya çıktı.

- Kitaptaki bilginin, hayatta acı bir gerçek olduğu vaziyeti mi?

Daha da kötü. Teorik olarak biliyormuşuz, ama biz onu yeterince çok bağırمامışız gibi...

- Ve “Bunu bilen rahat uyuyamaz” gibi...

Aynen öyle. Bunu bilen rahat uyuyamaz gibi...

- Peki nasıl bir Türkiye fotoğrafı çıktı ortaya?

Sonuç olarak ortaya çıkan fotoğraf şu: Türkiye’de bazı grupların eşitsizliğin hem sosyoekonomik hem de [ayrımcılık](#) türlerinden payını sonuna kadar aldıkları... Üstelik aynı grupların bir şekilde siyasi temsil yolunun da açık olmaması nedeniyle sorunlarını siyasallaştırma imkanlarının da kapalı olduğu... Bu grupların böyle fasit bir döngü içinde kaldıkları... Ve giderek toplumun, siyasetin merkezinden koptukları... Fotoğraf budur.

- Kim bu gruplar, nüfusun içinde ne kadarlık bir kesimi kapsıyorlar? Küçük, daha marjinal sayılan gruplar mı, yoksa...

Hayır, toplumun büyük bölümünden bahsediyoruz. Bütün gruplar içinde mağdur var. Çocuklar, gençler, yaşlılar, engelliler, çalışanlar, cinsel yönelimleri ya da anadilleri, etnik aidiyetleri ya da din ve mezhep farklılıkları yüzünden ayrımcılığa uğrayanlar... Ve tabii kadınlar... Hangi konuya bakarsanız bakın, kadınların durumu korkunç.

- En kısa çöpü çeken grup yani?

Gerçekten en kısa çöpü çekenler kadınlar.

60 YIL ÖNCE FİNLANDİYA’YLA EŞİTTİK, ŞİMDİ SUUDİ ARABİSTAN’DAN GERİYİZ

- Mesela bir rakam verin?

Kadın istihdamında [OECD](#) ortalaması yüzde 62, 63 iken Türkiye’de taş çatlasın yüzde 25 civarında. Yıllardır kadın istihdamında, kadınların siyasi katılımında, kadınların toplumdaki iktisadi gücü planında kaç ülkeye bakılıyorsa Türkiye hep en sonlarda çıkıyor. 123 ülkeye bakılıyorsa Türkiye 120’inci çıkıyor; 126 ülkeye bakılıyorsa 123’üncü çıkıyor.

- Kaç yıldır?

Biz 2000 yılı sonrasına baktık ve orada gördüğümüz 2000’den beri kadın istihdamı giderek daha da düşüyor.

- Sadece OECD ülkeleri arasında mı?

Hayır, [İslam](#) ülkeleri arasında da Türkiye en sonlarda.

- İşte bu enteresanmış...

Zaten [Dünya Bankası](#) da enteresan bulduğu için Türkiye’de kadın istihdamı konusunda özel olarak bir rapor yayınlama ihtiyacı hissetti. Ve orada dedi ki, belki Türkiye İslam ülkesidir, istihdamın düşük olması doğaldır diyeceksiniz. Bunun için biz İslam ülkeleri arasında da karşılaştırma yaptık. Suudi Arabistan ve [İran](#)’ın da aralarında olduğu 5-6 İslam ülkesi arasında baktık. Türkiye onlar arasında da kadın istihdamı konusunda düşüş yaşayan tek ülke.

- Ekonomik krizler bir sebep olabilir mi?

Bir sebebi o olabilirdi, ama aksine krizde daha çok kadının çalışmaya başladığını görüyoruz. Asıl sebep, tarımın Türkiye’de çözülüyor olması, çünkü bizdeki çalışan kadınların büyük bir çoğunluğu tarımda istihdam edilen kadındı. Köyde tarım kalmayıp şehre göç ettikleri zaman ise kadın eve kapatıldı. Köyde ücret almadan da olsa çalışan bir kadın iken şehirde istihdam dışı bir kadın oldu. Muhafazakarlaşmayla göçün aynı anda yaşanmasının bir sonucu bu.

- Devletin özendirici olmaması etken midir?

Tabii ki, mesela biz bu oranlara 1950’lerde, 60’larda baksaydık, Türkiye’nin Finlandiya’dan çok farklı bir yerde olmadığını görecektik. Ama o ülkeler uyguladıkları pozitif ayrımcılık ve kadın politikalarıyla bugün öyle bir hale gelmiş durumdadır ki, erkeğin toplumda haklarını icra edebilme yetisi 100 ise, kadınlar 98-99 durumda. Ve bu da durup dururken olmadı o ülkelerde, devletin yıldan yıla yaptığı müdahaleler sayesinde oldu.

Dolayısıyla demek ki belli bir kafadan kurtulduğu zaman, yani meseleye “özcü” bakmazsak eğer, ona göre politikalar tayin edersek, pekala kadınlarla erkeklerin eşit şartlarda hayata katılamamaları diye bir şeyin söz konusu olmadığını göreceğiz. [Avrupa](#) ülkelerinde hem politikaya, hem sosyal hayata, hem ekonomiye, istihdama kadınlar erkeklerle eşit şartlarda hayata katılabiliyorlar.

- Yani kadınlar bir zeka problemleri olduğu için evde oturmuyor?

İşte özcü dediğimiz yaklaşım budur ve bunun en sık gördüğümüz ifade şekli de “Kadınlar başımızın tacı, evde otursunlar”dır.

- Raporunuzda da “15-19 yaş arasındaki kızların yarısı ne istihdamda en eğitimde” demişsiniz; neredeler peki?

Evde bir izdivaç bekliyorlar. Çoğu da [imam hatip](#) veya meslek lisesi mezunu.

ÇİÇEKÇİLİĞİ ROMAN KÜLTÜRÜ SANMAK “ÖZCÜ”LÜKTÜR

- Kadınlar gibi özcü yaklaşım mağduru başka hangi grup var?

Özcü yaklaşım Roman açılımında da çok net ortaya çıktı. Çünkü kalıcı eşitsizliklerin hem “sosyoekonomik” plandaki yoksunluklardan hem “ayrımcılık”tan beslenen birer nehir olduğunu biz anlamadığımız sürece istatistikleri ya da önümüze gelen anekdotları yorumlarken bile kendi hatalarımızı yeniden üretiyoruz.

- Yani ne yapıyoruz?

Yani biz Roman açılımı yapmaya kalktığımız zaman sadece ayrımcılığa yönelen, ama sosyoekonomik eşitsizlikle bu meselenin nasıl iç içe geçtiğini görmeyen özcü kafa yapımız nedeniyle müzisyenlik, hasırcılık veya çiçekçiliğin Romanların adeta genetiğinde var olduğunu düşünüyoruz. Oysa nesiller boyu ayrımcı bir ekonomik işbölümüne maruz kalmanın onlara bıraktığı meslekler bunlar... Ama biz diyoruz ki “Bu kültürü korumalıyız. Onların müzikleri takdir görsün. Çiçek satmaları engellenmesin.” Tamam bunlar olsun, ama bundan başka bir hayat hakları da olsun.

- Az gelirli meslek grupları bir Roman kültürü sanılmasın?..

Bunun kültürel olduğunun sanılması başlı başına korkunç bir şey. Özcülük bu işte. Bir nevi [ırkçılık](#). İnsanın yapmak zorunda kaldığı işi genetikselmiş gibi ele alıp genelleme yapmak. O zaman da işte müziklerini alkışladığımızda, kadınlarının çiçek satmasına izin verdiğimizde Roman açılımı yaptığımızı sanıyoruz. “Biz sizi çok seviyoruz, siz ne neşeli insanlarsınız” dediğimiz zaman sanıyoruz ki biz ne kadar çokkültürcü olduk, ne kadar demokrat olduk. Halbuki bu demokratik bir yaklaşımla bağdaşmıyor. Neden? Çünkü Romanların anayasal planda eşit vatandaş olduklarını tanıımıyorsun, sen onları hâlâ hiyerarşik statü toplumu çerçevesinde algılıyorsun.

- Alevilerin Cem’ini otantik bir gösteri olarak alkışlayıp, ama cemevlerini kabul etmemek gibi mi?

Alevilerin durumunda da farklılığın çok seçici bir kabulü var, ama Romanların durumundaki eşitsizlik çok daha kesif.

- Acaba [BDP](#) de Kürt sorununu sadece kimlik sorunu olarak ortaya koymakla bu tür özcü bir yaklaşımı kendi kendilerine reva görüyor olabilir mi?

Doğrusu ben BDP’nin bu hataya düştüğünü görmüyorum. Yoksulluğu, kadın meselesini, istihdam sorununu gerçek meseleler olarak görmediklerine dair hiçbir izlenim edinmedim. Hatta tabanlarının ortalama yaşam koşulları gereği diğer partilerden daha fazla farkındalar

durumun. Mesela kadın konusunda son derece ileri bir noktadalar, ama karşı taraf meseleyi o kadar sadece sosyoekonomik eşitsizliklere indirgeyici bir yaklaşımla bağırıyor ki, bunun bir ayrımcılık meselesi olduğunu da söylemek sanırım maalesef daima onlara düşüyor.

SORUNLARIMIZA MELEZ ÇÖZÜMLER BULMAK ZORUNDAYIZ

- Siz tablonun tamamına baktığınızda nasıl bir çözüm yolu görüyorsunuz; bütün o incelediğiniz raporlar ne diyor?

Bütün raporlardan çıkan sonuç şu: Eğer indirgemeci düşünüp “Bu sorun sadece sosyoekonomik bir sorundur, ekonomik tedbirlerle çözülebilir” dersek...

- Mesela [CHP](#) gibi...

Evet CHP gibi... O zaman bu anlayıştaki politikalarla ayrımcılığa dair eşitsizlikleri yeniden pekiştiririz. Yok eğer özcü düşünüp “Bu sadece bir kimlik ve ayrımcılık meselesidir deyip, sadece kültür prizmasından bakan politikaların peşinden gidersek de “millet sistemi” gibi sosyo-ekonomik eşitsizliklerin yanında mesela kadının toplumdaki statüsündeki gibi eşitsizlikleri de yeniden ve yeniden üreten bir döngüye hapsolürüz.

Dolayısıyla incelediğimiz bütün raporlar da ortaya koyuyor ki hem ayrımcılık hem sosyo-ekonomik eşitsizlikleri aynı anda dikkate alan “melez çözümler” bulmak zorundayız. Mesela Kürt meselesinde hem kimliğe yönelik ayrımcılığa son veren, hem de sosyoekonomik çözümler aynı anda üretilmek zorunda.

- Bu aslında çok basit, bilinmesi çok mümkün bir gerçek değil midir?

Ama ne yazık ki Türkiye’de her konuda olduğu gibi eşitsizliğin ne olduğu konusunda da bir kutuplaşma var. Toplumun, hatta solun kendi içinde dahi iki ayrı kutup var, ama her iki kutbun söyledikleri de yarım doğru. Biri bütün eşitsizlikler sosyoekonomik kaynaklıdır diyen bakış açısı. Diğeri de sorunlar sadece ayrımcılık kaynaklı diyen, kimlik bazlı bakış açısı. Halbuki bu bakış açısıyla politikalar ürettikleri zaman işte bunlardan birincisi indirgemeci, ikincisi de özcü hatalar yapıyorlar.

- İndirgemeciler nerede yapıyor hatayı?

İndirgemecilere göre biz karmaşık bir toplumda yaşamıyoruz. Sanki toplum monolitikmiş, sanki farklı mutluluk anlayışları, farklı yaşam tarzları yokmuş, insanlar bir tornadan çıkmış gibi algılıyorlar. Oysa farklılıkların tanınması asıl eşitliğin tanınması demektir.

Buna karşılık farklılığı tanıyıp eşitliği hiç tanımayan anlayışlar da bizi millet sistemine götürüyor. Güney [Afrika](#)’daki apartheid rejimi de böyle bir sistemdir. Sistem siyahlarla beyazların farklılığını kabul eder, ama onları eşit görmez. Millet sistemi de geçmişten alınan statü toplumunun eşitsizliklerini olduğu gibi yeniden üretmeye ve yaşatmaya yönelik bir sistemdir.

Halbuki anayasal demokrasi dediğimiz rejim insanlara eşit vatandaş olabilecekleri vaadinde bulunur ve bu vadin verilmiş olduğu yerde miras alınmış kalıcı eşitsizlikleri gidermek de devletin görevidir.

EN ACİL MESELEMİZ EŞİTLİK

- En başta ne yapması lazım devletin?

Bir kere şunu anlamamız gerekiyor: Kağıt üstünde bir şeyin doğru olması onları gerçekleştirmedikten sonra hiçbir şey demek değildir. Ama bir de kağıt üzerinde bile her şey kötüyse işte o zaman yandınız. Türkiye’de kağıt üzerinde bile daha gidilmesi gereken çok yol var. Anayasal düzlemde bile temel hakların ileri götürülmesine yönelik, ayrımcılıkla savaşa yönelik daha yapılacak çok şey var.

Üstelik madem ki [milli gelir](#) temelinde 17’inci büyük ekonomiyiz, o halde insani gelişim endeksinde 79’uncu sırada olmamızı artık kimse bize açıklayamaz. “Biz fakir ve yoksul bir

ülkeyiz. Bu kadarını verebiliyoruz” argümanını artık kimse Türkiye’ye yutturmaya kalkışmamalı.

- Bu [anayasa değişikliği](#) paketinde sizin araştırdığınız eşitsizlikleri giderici maddeler var mı?

Pakette temel haklara pozitif etkisi olabilecek bir iki unsur varsa da sosyoekonomik ve ayrımcılığa dayalı eşitsizlikleri çözümlenecek hiçbir şey yok.

- Ne olmalı peki?

Bu her şeyden önce anayasal bir mesele. Eşit vatandaşlığın anayasada güvence altına alınması şart, ama oradan da çıkıp siyasallaşması lazım. Bu öyle bir konu ki partilerin iradesi olarak kalmaması, ortak irade haline gelmesi gerekiyor. Çünkü sadece bir iki siyasi partiye bırakılmayacak kadar önemli, Türkiye’nin en acil meselesi bu. Türkiye’de herkesin kendini ait hissedebileceği, her şeyi daha iyiye götürebileceğini düşündüğü toplumsal mutabakatı ya kuracağız ya kuramayacağız. Kalıcı eşitsizlik meselelerini ya bütün yönleriyle gidereceğiz ya gideremeyeceğiz. Hepimizi ilgilendiren, demokrasiye de ta göbeğinden bağlı en önemli, en acil meselemiz bu.

KALICI EŞİTSİZLİK DEMEK, ARTIK HAYÂL KURMAMAK DEMEK

- Araştırmanızdan çıkan sizin için en acı sonuç ne oldu?

Çocuklarımızın umutlarından iskonto yaparak büyümek zorunda kalması gerçeği. Liberal anlayışa göre insanlar seçtikleri hayata göre yaşarlar. Ama “kalıcı eşitsizlik” dediğimiz sürekli kendini üreten ve tekrarlayan eşitsizliklerin içinde doğmuş bir çocuk, ailesinin bütün o gelir dağılımı, istihdam, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, siyasi temsil konularında yaşadığı mağduriyetin hepsini doğduğu andan itibaren hiç seçmediği halde miras olarak alıyor. Eğer devlet de sosyal ve demokratik bir devlet değilse o eşitsizlikler çocuğun hayatında en baştan itibaren tekrar dokunmaya, üretilmeye başlıyor. Çocuğun alamadığı eğitim, edinemediği sosyal güvence, gelir düzeyi, sağlık sistemi olarak devam ediyor. Ve işte en acısı da böyle bir çocuk hayallerini ve hayattan beklentilerini o imkanlar çerçevesinde sınırlandırıyor. Bu korkunç bir şey.

- “Tok gözlü” oluyor yani?

Tok gözlü oluyor, çünkü nasılsa ben sahip olamam diyor ve bizim çocuklarımız daha hayata başladığı anda hayallerinden vazgeçiyor.

EN MAĞDURUMUZ: MEVSİMLİK İŞÇİ ÇOCUKLAR

- Peki tablonun tamamına bakıldığında en ama en kötü durumdaki grup hangisi?

Hangi alana bakarsak bakalım kadınların durumu en kötüsü, ama bir grup var ki, onlar en mağdur: Genellikle Kürt bölgesinden zorunlu göçle büyük şehirlere gelmiş, ilkokul çağındaki, “mevsimlik işçi çocuklar.” Hem çocuk işçiliği bir insanlık suçu, hem o çocukların yaşamak için çalışmak durumunda olması başka bir insanlık suçu, çünkü belli ki çalışmasa yaşaması mümkün olmayacak. [Diyarbakır](#), [Batman](#), [Adana](#), [Adıyaman](#), [Şanlıurfa](#) ve [Gaziantep](#)’te mevsimlik tarım işçisi toplam 23 bin 683 çocuk var. Zaten Türkiye OECD ülkeleri arasında da çocuk yoksulluğu oranı en yüksek ülke.

- Türk ve [Sünni](#) olmak her zaman kurtarıyor mu durumu?

Hayır, eğer o da sosyoekonomik eşitsizliğe uğramışsa o da yoksul olduğu için dışlanıyor ve marjinalize oluyor. Engelliyse, cinsel yönelimi farklıysa zaten dışlanıyor. Tek avantajı toplumun el üstünde tuttuğu bir din, mezhep ve anadile sahip olması. Bu onu daha çok toplumla bütünleşmiş hissettiriyor mutlaka, ama aslında durumunu kurtarmıyor.

İŞE YÜZDE 10 BARAJI İNDERMEKLE BAŞLAYABİLİRİZ

- Sızce tablonun bu kadar kötü olduğunu yöneticiler bilmiyorlar mı?

Bence bu kadarını bilmiyorlar. Ve bence bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi de siyasi temsildeki eşitsizlik. Sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve ayrımcılık sürekli akılda tutulması gereken iki mesele diyoruz ama bir de siyasi temsil konusunu ben bunların yanına çıkarmak istiyorum. Benim bu araştırmadan öğrendiğim en önemli sonuçlardan biri bu. Çünkü mağdur olan gruplarla konuşmazsanız, onların temsilini nispi ve yaşadıkları mağduriyetlerin ölçüsünde mümkün kılmazsanız, bunun sonucunda siz onların gerçekliğinden daha da kopuyorsunuz, onları da bu toplumdaki ve merkezden koparıyorsunuz.

- Yüzde 10 seçim barajı meselesi...

Hiçbir demokraside bunun yeri yok. Olabilecek bir şey değil bu.

Demokrasi ancak siyasi temsilin, hem nispi temsil çerçevesinde olması hem de mağduriyetlerin şiddetine göre temsile imkan tanınmasıyla mümkündür. Dolayısıyla eğer bir yerden başlanacaksa aslında ilk buradan başlanabilir; yüzde 10 barajı indirerek.

İŞTE TÜRKİYE RAPORLARINDAN BİR DÖKÜMUTABAKAT

- Türkiye’de en zengin yüzde 20’lik nüfusun geliri, en yoksul yüzde 20’lik nüfusun gelirinin sekiz katından fazla. Bu oran tüm AB üye ülkelerinden yüksek.
- Toplam gelirden nüfusuna oranla en düşük payı alan bölgeler [Güneydoğu](#) ve [Ortadoğu](#) Anadolu.
- İşsizliğin yüksek olduğu illerin bölgelere dağılımına bakıldığında da özellikle [Güneydoğu Anadolu](#) ve [Doğu Anadolu](#) illeri başı çekiyor.
- 2005 yılında [tüketim](#) üzerinden alınan vergiler toplam vergi gelirinin yüzde 70’ine ulaştı. Yani gelire oranla en büyük yükü, en düşük gelir grubu taşıyor.
- Türkiye’de fertlerin yaklaşık yüzde 0.54’ü [açlık](#) sınırının, yüzde 17.11’i ise [yoksulluk](#) sınırının altında yaşıyor.
- Tarımda çalışanların yaklaşık yüzde 40’ı yoksul.
- Yevmiyeli çalışanlar arasında yoksulluk oranı yaklaşık yüzde 29, kendi hesabına çalışanlar arasında yüzde 24, ücretsiz aile işçileri arasında ise yüzde 32.

ÇOCUKLAR

- Türkiye OECD ülkeleri arasında çocuk yoksulluğu oranı en yüksek olan ülke.
- Türkiye’de [zorunlu eğitim](#) çağında olan 6-14 yaş grubundaki çocukların 318 bini çalışıyor.
- 6-17 yaş grubundaki çocukların yaklaşık yüzde 6’sı iktisadi getirisi olan bir işte çalışıyor ve bu çocukların yaklaşık yüzde 70’i okula devam etmiyor.
- Diyarbakır, Batman, Adana, Adıyaman, Şanlıurfa ve Gaziantep’te mevsimlik tarım işçisi toplam 23 bin 683 çocuk bulunuyor. Bu çocuklar, zorunlu sekiz yıllık temel eğitimleri sırasında ortalama olarak yılda 70 gün okullarından ayrı kalıyorlar.
- 1999-2005 yılları arasında, yani 6 yıl içerisinde, yaklaşık 440 bin çocuk ilköğretim diplomasına sahip olamadan hayata atıldı.

GENÇLER

- 1980’den 2004 yılına dek çalışma çağındaki nüfus 23 milyon kişi artmasına rağmen, sadece 6 milyon yeni iş yaratılabildi.
- Türkiye’de “genç işsizliği” uzun yıllardır toplam nüfusun [işsizlik](#) oranının neredeyse iki katı düzeyinde seyrediyor.
- 15-24 yaş grubundaki gençlerin yüzde 54’ü sosyal güvencesiz çalıştırılıyor.

ENGELLİLER

- Engelliler arasında işgücüne katılım oranı yüzde 21.71. Kadın engelliler arasında yüzde 7.
- 2002 yılında genel nüfus içerisinde okur yazar olmayan kişilerin payı yüzde 12.9 iken, engelli yurttaşlar arasında bu oran yüzde 36.3.

KADINLAR

- Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 30’un altında. Bu oran OECD ülkeleri ortalamasında yüzde 62, AB ortalaması ise yüzde 64.
- İş bulma umudunu kaybeden ve bu nedenle iş aramayan kadınların, işsiz kadınlara oranı yüzde 32 iken; erkeklerde aynı oran yüzde 18.
- Türkiye’de kadınların aldıkları ücretin benzer işlerde çalışan erkeklerin aldıkları ücrete oranı 0.62. Toplumsal cinsiyet temelli ücret eşitsizliğinde Türkiye dünya sıralamasında 125 ülke arasında 84. sırada.
- Türkiye’de 15-19 yaş aralığındaki genç kızların yarısı ne eğitimde ne istihdamda.
- Sosyal güvenlik kapsamında olmayan kadınların oranının Doğu (yüzde 84) ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde (yüzde 87) çok yüksek olması sosyal güvenlik alanında da bölgesel ve cinsiyet temelli eşitsizliklerin örtüştüğünü gösteriyor.

EMEK

- [Kayıtdışı](#) istihdam, toplam istihdamın yüzde 45.7’sini, tarım dışı istihdamın ise yüzde 30.8’ini oluşturuyor.
- Kayıtdışı istihdam edilenlerin maaşları kayıtlı çalışanlardan düşük, ama çalışma saatleri kayıtlı çalışanlardan yüksek.
- Kentlerdeki kayıtdışı istihdama eklenen nüfus yakın dönemde kırdan kente göç etmiş ve eğitim seviyesi düşük.
- Türkiye’de yaklaşık olarak her iki emekçiden biri yasal üst sınırın üzerindeki çalışma sürelerinde çalışmak durumunda kalıyor.
- 2006 yılı için Türkiye’de toplu iş sözleşmesi kapsamındaki çalışanların oranı yüzde 13.3. AB üye ülkelerinin çoğunluğunda ise, çalışanların yüzde 70’inden fazlasının toplu iş sözleşmesi kapsamında.
- Türkiye’de her 32.996 işçiye bir iş müfettişi düşüyor, [ILO](#)’ya göre gelişmekte olan ülkelerde her 20,000 işçiye bir iş müfettişi düşmesi gerekiyor.
- 2007 yılında yaklaşık 80 bin iş kazasından 1043’ü ölümlle sonuçlandı.
- Türkiye, 2000’li yıllar boyunca iş kazasında yaşamını yitiren maden işçisi oranının yüz binde 70’in altına hiç düşmediği tek ülke.

“ÖTEKİ”LER

- Türkiye’de kamu kurumlarında çalışan anadili ve mezhebi toplumun çoğunluğundan farklı olanlara karşı açık ayrımcılık vakaları mevcut.
- Türkiye’de çalışma yaşamında [lezbiyen](#), gey, [biseksüel](#), [travesti](#) ve transseksüel (LGBT) bireylere karşı işe kabul etmeme ve işten çıkarmaya varan ayrımcı uygulamalar yaygın.
- Anadili [Kürtçe](#) olan yurttaşların yüzde 46’sı ilköğretim mezunu değilken, ilköğretim mezunu olmayan anadili Türkçe olan yurttaşların oranı yüzde 9 seviyesinde. Benzer bir biçimde, yüksekokul ya da üniversite mezunu olma oranı araştırmaya katılan anadili Türkçe olan yurttaşlar arasında yüzde 10 düzeyinde iken, aynı oran anadili Kürtçe olanlarda yüzde 2, Türkçe ve Kürtçe dışında bir anadili olanlarda ise yüzde 7.

YOKSUNLAR

- [Yeşil Kart](#) dahil hiçbir sağlık güvencesi olmayan nüfusun oranı yüzde 19.8.
- 65 yaş üzeri nüfusun yüzde 37’sinin 2022 sayılı kanunun öngördüğü yaşlılık maaşı dahil emeklilik maaşı yok.

EĞİTİM

- Okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde [İstanbul](#), Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgeleri öğrenci/öğretmen oranı en yüksek İBBS bölgeleri (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması) olarak göze çarpıyorlar.
- Dershaneleşme ve özel okulların sayısındaki artış, vasıf kazandıran eğitimi gelir düzeyinin bir fonksiyonu haline getiriyor. Türkiye’de düşük gelirli ailelerin çocukları düşük, yüksek gelirli ailelerin çocukları yüksek eğitim alıyor.
- Mevcut eğitim sistemi ailenin sosyo-ekonomik durumunun öğrenci başarısı üzerinde yarattığı dezavantajları ortadan kaldıramıyor.

TEMSİL

- Seçimlerde uygulanan yüzde 10 barajı AB üye ülkelerinin tümündeki seçim barajlarından yüksek.
- Parti kapatmalar sürüyor. [Venedik](#) Komisyonu Kararları gibi somut kriterler yeni anayasa değişikliği paketi de dahil olmak üzere Anayasa’ya geçirilemiyor.
- Sendikal haklar uluslararası standartlarda tanınmıyor ve bu nedenle [Avrupa Birliği müzakere](#) sürecinde “Sosyal Politika ve İstihdam” faslı açılmıyor.
- Bedensel engellilerin oy kullanması için gerekli koşullar sağlanmıyor.
- Türkiye meclisteki kadın milletvekili oranına göre 188 ülke içerisinde 109’uncu sırada.

BU TABLO [AK PARTİ DAHİL BÜTÜN HÜKÜMETLERİN ESERİ](#)

Yukarıdaki geçen rakam, oran veya ifadeler son beş yıldır yayınlanan raporlara ait. Candaş ve çalışma ekibinin araştırmasında 147 rapora referansla, hangi maddenin hangi tarihli incelemeye atıfla konduğu bilgisi tek tek verilmiş. Araştırmada not düşülmemiş şu hususu ise Candaş’a biz sorduk:

- Tüm bu kötü rakamlar, kötü tablo özellikle de son beş yıla ait. Peki bunların hepsi AK Parti’nin yüzünden mi? Ya da bu tablonun sorumlusu kim?

Biz bu araştırmada kalıcı eşitsizliklere baktık ve tabii ki kalıcı eşitsizlikler de son sekiz yılda oluşmadı. Ardı ardına gelen hükümetlerin kalıcı eşitsizliklere müdahale etmemiş olmasının sonucu karşımıza bu tablo çıkıyor. Buna AKP de dahil.

AKP pek çok açıdan diğer hükümetlerin yaptıklarını ve yapmadıklarını tekrarladı. Sürekli kalıcı eşitsizlik üreten ve hatta bu gidişata ivme de kazandıran politikalara imza attı. Kalıcı eşitsizliklerin yok edilmesi ve eşit vatandaşlığa yönelik müdahalelerde bulunmadı. Sonuçta sorunların bazılarının neoliberal politikalarından beslendiği açık ve AKP de neoliberal politikaları kararlılıkla uyguladı.

- Mesela ne yaptı?

Mesela 2000’ler sonrası tarım sektöründeki dağılmaya müdahale etmedi. Mesela kadınları istihdama kazandırmak için ücretsiz bakım hizmetleri, eğitim gibi sosyal hizmetleri onlara sağlamadı.

Ama bununla birlikte şunu da söylemeliyiz: İlk kez Demirel döneminde ortaya atılıp, yaygınlaşması AKP dönemine denk gelen Yeşil Kart uygulaması -her ne kadar en yoksun kesimin önemli bir bölümüne ulaşmıyorsa da- yine de önemli bir aşama olarak kayda geçmeli. Şartlı nakit transferlerinin de aynı şekilde Türkiye gibi bir ülke için hem çok önemli ve gerekli, hem de etkin araçlar oldukları görülüyor.

Ancak ne var ki bunlar yeterli olmaktan çok uzak. Kalıcı eşitsizlikler meselesi öyle dar bir siyasi alana ya da sorumluluğu tek bir partiye terk edilemeyecek kadar ciddi ve ağır bir konu. Üstelik AKP de bu konuların üstüne gitmesi gerektiği şekilde gitmemiş, hatta bir yandan

fevkalade neoliberal, bir yandan da kalıcı eşitsizlikleri yeniden üretmesi muhtemel muhafazakar politikalar yürütmüştür.

AYŞEN CANDAAŐ KİMDİR?

Yard. Doç. Dr. Ayşen Candaş, Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunu. Doktorasını [Columbia Üniversitesi](#)'nin Siyaset Bilimi Bölümü'nde yaptı. Özetle "Sosyal adalet olmadan prosedürel demokrasi de yürümez" tezini savunan Candaş'ın akademik çalışmaları özellikle John Rawls'un adalet, Jürgen Habermas'ın demokrasi teorisi ve her iki [literatür](#) arasındaki kopukluk üzerine yoğunlaşıyor. 2005'ten bu yana Boğaziçi Üniversitesi'nde öğretim üyesi. "Sosyal Politika Forumu" ile Türkiye'nin Siyasi İlimler Derneđi'nin yönetim kurullarında üye.